

XXVIII. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia

Kolozsvár, 2025. május 15–18.

Kolozsvár környéki turistautak alakulása 1948-ig

Szerző:

Gál Zita-Gabriella, II. év, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar

Témavezető:

dr. Bartos-Elekes Zsombor egyetemi docens, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
FORRÁSOK ÉS MÓDSZEREK.....	3
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET	5
A KOLOZSVÁRI OSZTÁLY SZEMÉLYISÉGEI.....	6
A KOLOZSVÁRI EKE TEVÉKENYSÉGE	7
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG (1891–1918)	7
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1918–1940).....	11
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT (1940–1944)	13
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN (1944–1948)	14
EKE-KIADVÁNYOK	15
KOLOZSVÁRI KALAUZ – 1894.....	15
KOLOZSVÁRI KALAUZ – 1933.....	16
EKE FOND	17
EGYÉB TÉRKÉPEK.....	19
KOLOZSVÁR KÖRNYÉKÉNEK TURISTATÉRKÉPE – EDVY GYULA	19
RADNAI HAVASOK TÉRKÉPE	19
ÖSSZEHASONLÍTÁS ÉS EREDMÉNYEK	20
BIBLIOGRÁFIA	23

BEVEZETÉS

Kolozsvár, Hajdú-Moharos József és Hevesi Attila (1997) tájtagolása alapján¹, a Kalotaszegi-dombság, a Kolozsvári-dombság, valamint a Feleki-dombság határain helyezkedik el. Leggazdagabb turistaút-hálózattal a Kis-Szamos jobb oldalán fekvő Bükk-erdő, illetve, a folyó másik felén végig nyúló Hója-erdő és környéke rendelkezik. Ezek a helyek már a múlt századokban is kiemelkedő szerepet játszottak a kolozsvári természetkedvelők életében, sőt, mai napig is Kolozsvár közkedvelt rekreációs területei. Jelenleg is gyönyörű kilátással és friss forrásokkal járnak az arra járók kedvében.

A város környékének túraújtjai szorosan összefüggnek az Erdélyi Kárpát-Egyesület (EKE) tevékenységével, akik jelentős szerepet töltöttek be az utak jelzésében és kialakításában, menedékházak építésében, továbbá a természetjárás népszerűsítésében. Kutatásomban legfőképp ennek az egyesületnek a tevékenységére koncentrálok megalakulásától (1891) egészen 1948-ig.

Dolgozatommal célja kieríteni, hogy különböző időszakokban merre voltak a jelzett utak Kolozsvár környékén és, hogyan használták azokat. Ezzel szeretném újra beemelni ezeket az egykor aktívan használt utakat a köztudatba, annak reményében, hogy növeli az arra járó turista történeti tájékozottságát és jobban értékeli majd környezetét, ismerve annak múltját.

Kutatásomhoz változatos forrásokat használtam fel, annak érdekében, hogy minnél átfogóbb képet nyújthassak. A szakirodalom mellett ilyenek voltak a térképek, korabeli levéltári források, folyóiratok és útikönyvek, melyek mind más-más aspektusból segítettek munkámat. Ezek feldolgozása változatos módszert igényelt. A könnyebb áttekinthetőség és használhatóság érdekében térinformatikai eszközök segítségével rekonstruáltam a vizsgált időszak úthálózatát, ennek eredménye többek közt a három korszak (1908, 1933, 1941) GPS-en is használható webtérképe.

FORRÁSOK ÉS MÓDSZEREK

A fennebb említett tevékenységekhez sokfajta forrás állt rendelkezésemre és segítette kutatásomat. Korabeli folyóiratoktól kezdődően, térképeken és útikalauzokon keresztül egész szakirodalmi könyvekig és levéltári anyagokig, mind rengetek hasznos információt szolgáltatottak.

¹ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyarorszag-foldje-1D58/magyarorszag-tajai-2807/a-karpat-pannon-terseg-tajtagolodasa-hajdu-moharos-jozsefhevesi-attila-2809/>

A témakutatáshoz segítségemre voltak az Erdélyi Kárpát-Egyesület kiadványai. Legfontosabb ezek közül az *Erdély* folyóirat, amelyet az egyesület 1892 és 1948 között adott ki, korszaktól függően változó gyakorisággal. Ebből fakadóan több száz lapszámot kellett átvizsgálnom, amelyeknek nagy része interneten is hozzáférhető. Ezeket a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár² és az Arcanum³ internetes felületén értem el. Mindkét oldal rendkívül fontosnak bizonyult és részben kiegészítették egymást. Az Egyetemi Könyvtár oldalán több lapszám elérhető, viszont a szkennelés minősége helyenként megnehezítette a szöveg oldását. Az Arcanum felületén fent lévő lapszámok könnyebben olvashatóak és a kulcsszavas keresés is működik, viszont a gyűjtemény nem annyira teljes, mint az előző, valamint előfizetés szükséges hozzá. Ezekben a kiadványokban számtalan kirándulás meghirdetését, leírását olvashatjuk, köztük a Kolozsvár környékén szerveztékét is, az egyesület közgyűléseibe kapunk egy rövid betekintőt, illetve a természetjárás szabályzatairól is olvashatunk.

A folyóirat nem az egyetlen forrásanyag a dolgozatomban, ami az EKE tollából származik. Szerencsém volt időt tölteni és az egyesület fondjával (Fond SCA) is foglalkozni a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán⁴, ahol értékes anyagokat találtam (lásd 1., 2., és 3. melléklet). Az iratgyűjtemény 50., 51., és 52. mappáit átolvasva alaposabb betekintést nyertem az egyesület életébe és egy teljesebb képet kaptam a Kolozsvár környéki jelzett utak alakulásáról.

Ugyanakkor az egyesületnek köszönhető az 1933-ban kiadott *Kolozsvári kalauz* (Orosz 1933) is, amely az alapötletet adta a dolgozat megírásához. Kiemelkedő részét képezi az Orosz Ferenc által készített *Kolozsvár környékének kirándulóhelyei* térkép (lásd 4. melléklet). Mindez a későbbiekben pontosabb bemutatást kap.

Végül, de nem utolsósorban, egyéb térképek is elősegítették munkámat, mint például a budapesti Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet 1941-ben kiadott *Radnai havasok*⁵ (HTI 1941) című térképe. Habár a cím mást sugall, kisebb számban, de megjelennek rajta Kolozsvár környéki jelzett utak is. Ez jelentette az egyedüli térképes forrást az országhatár által kettévágott Bükk jelzeshálózatáról az 1940 és 1944 közötti időszakból.

Kutatásomban az említett források átnézése után összehasonlítottam a térképeken berajzolt és szövegekben leírt útvonalakat egymással, illetve mai formájukkal. Az így összeállított

² <https://dspace.bcucuj.ro/jspui/handle/123456789/38437>

³ <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Erdely>

⁴ <https://portal.ehri-project.eu/institutions/ro-006181>

⁵ <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/34032>

jelzeshálózatot vektorizáltam, ennek eredménye három KML fájl, melyen a régi utak szerepelnek és a Google Earth alkalmazással vagy akár okostelefonon GPS-es szoftver (pl. Locus Map) segítségével megnyitható. Ezt először Google Saját Térképben kezdtem el felépíteni. Ezzel problémák adódtak, mivel az alaptérkép maiként nem volt megfelelő. A város beépítettsége és a mai utak bezavartak az útvonalak rajzolásában, ezért Global Mapper-ben folytattam a munkát. A három korszakhoz itt már három korabeli alaptérképet használtam (lásd 5., 6., és 7. melléklet). Az 1908-as állapothoz az osztrák III. katonai felmérés 1:75000-es térképét⁶ használtam. A két világháború közti állapotok idézésére a Lambert-Cholesky vetületű román topográfiai térkép georeferált szelvényei⁷ (Bartos-Elekes et al. 2007) voltak segítségemre, amelyeket letöltöttem, majd ugyancsak Global Mapper-ben állítottam össze egy mozaikká. Az 1941-ben megjelenő utakhoz pedig az Arcanum oldalán elérhető a *Magyarország Katonai Felmérésének* térképét⁸ (Timár et al. 2004) használtam. Fontos megemlíteni, hogy az Arcanum weboldalán csak böngészni lehet a georeferált térképet, letöltéséhez előfizetés szükséges, így az osztrák és a magyar topográfiai térkép esetében azt a témavezetőm végezte el, általa fértem hozzá a georeferált térképhez.

A fentiek meglehetősen sokat segítettek, mivel a kérdéses részek nagyjából jól látható, esetleg jelölve volt. Ennek ellenére még mindig nem mondhatom el, hogy teljesen azonosak a berajzolt utak a régi térképeken láthatóakkal, egyes útrészek még mindig bizonytalanok. Az eddig említett anyagok és munka eredménye három év (1908, 1933, 1941) turistaútjainak rajza KML fájlként. Ezeket három különböző, a korszakokkal azonos térkép kivágotra lehet igazítani és összehasonlítani. Emellett terepen használhatóak okostelefon segítségével, asztali gépen böngészhetőek Google Earth-el, valamint térinformatikai programmal, mint a kutatásban is használt Global Mapper. Ezt a nyomvonal-hálózatot megjelenítettem Google Saját Térkép segítségével webtérképen⁹ is. Mindezek digitális formátumban megtalálhatóak a Cholnoky Jenő Földrajzi Szakkollégium Térképtár műhelyének oldalán¹⁰.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET

Kolozsvár környékének turistaútjairól beszélve, rendkívül fontosnak tartom ismertetni az Erdélyi Kárpát-Egyesületet, mivel a két fogalom kéz a kézben jár.

⁶ <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey75000/>

⁷ <http://igrek.amzp.pl/mapindex.php?cat=ROMLCH020K>

⁸ <https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941>

⁹ <https://www.google.com/maps/d/u/2/edit?mid=1nzNrce6XjcWG8-3pWXkbNkmlAXl2OII&usp=sharing>

¹⁰ <https://hagyatek.cholnoky.ro/terkepek/szakkollegium/Gal2025digitalismelleklet.zip>

1891. január 12-én az *Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE)* által megalakult a *Siebenbürgischer Karpatenverein* szervezet példájára az *Erdélyirészi Kárpát-Egyesület* (pecsétjét lásd 8. ábra) (Miklós 2012). Tényleges működése csak május 12-én kezdődött Kolozsvár székhellyel. Első elnökként gr. Bethlen Bálintot, alelnökként br. Feilitzsch Arturt és titkárként pedig Radnóti Dezsőt választották meg (Merza 1930). Ezzel útnak indult az, aminek még ma is csodálhatjuk hagyatékait. Nevét meglehetősen hamar megváltoztatta a ma is ismert Erdélyi Kárpát-Egyesületre, leginkább egyszerűsítés és közérthetőség miatt.

A KOLOZSVÁRI OSZTÁLY SZEMÉLYISÉGEI

Radnóti Dezső (Abrudbánya, 1865 – Kolozsvár, 1903) Kolozsváron tanult jogot, ennek hatása a későbbiekben is megjelent életében (Szinnyei 1891–1914)¹¹. Már az EKE megalakulásakor fontos szerepet játszott az egyesület életében, ő volt az első főtitkár. Ismert, mint az EKE turizmus-szervezője, valamint az *Erdély* folyóirat főszerkesztője (Ajtay 2009: 13). Fontos szerepet játszott az egyesület néprajzi múzeumának berendezésében és a helynevek magyarosításában, részt vett az erre vonatkozó törvény elkészítésében (Szinnyei 1891–1914).

A korszakban talán **Merza Gyula** (Kolozsvár, 1861 – Kolozsvár, 1943) a kolozsvári piarista gimnázium diákja volt, majd először Kolozsváron, később Bécsben orvostudományt tanult. Erről viszont hamar le kellett mondani a szeme gyengesége miatt, ekkor vált igazi turistává (Szinnyei 1891–1914)¹². Talán ő rendelkezett a legmélyebb tudással és tapasztalattal Kolozsvár környékének kirándulóhelyeit tekintve. Az E.K.E. pénztárosaként és a Lépésmérő Társaság alapító tagjaként és elnökeként is aktívan munkálkodott. Első útját a Bükkbe 1876. szeptember 15-én tette meg (N.N. 1941a). 60 évvel később, ugyancsak szeptember 15-én a Társaság ünnepséget szervezett Merza Gyula Bükkbe való járásának évfordulójára, aki ezen a napon teljesítette 1407. kirándulását a térségben (Ajtay 2009: 13). Munkássága rengeteg elismerésben részesítette, ennek jeléül, nevét őrizte a bükki menedékház, illetve a Rókadomb, amelyet 1933. július 23-án Merza-kilátónak kereszteltek át (N.N. 1933). Mindezek mellett a magyar néprajzkutató és örménység kutató munkája is említésre méltó.

Tulogdy János (Torda, 1891 – Kolozsvár, 1979) a kolozsvári Farkas utcai Református Fiúgimnáziumban érettségizett, ahova élete későbbi részében még 30 évig visszajárt tanítani.

¹¹ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/r-A2FE9/radnoti-dezso-A33F9/>

¹² <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/m-96B16/merza-gyula-9956E/>

Egyetemi tanulmányait a Ferenc József Tudományegyetemen végezte. A háborúban szerzett combcsonttörését követően kezdett jelentős kutatásba Kolozsvár környékén, ez után tette le tanári vizsgáját is (Wanek 2011)¹³. Miután a tiszti felülvizsgálaton 20%-os rokkantnak ítélték, feljegyzéseiben egyre többször jelentek meg a várost körülvevő kirándulólhelyek (Tulogdy 2016). Egyik kiemelt kirándulólhelye volt a Csiga-domb és a Bognár-patak völgye, ahova sokszor sátorral érkezett. 1945-től a Bolyai Tudományegyetemen tanított földrajzot, főként geomorfológiával foglalkozott, de nagyra becsülte a természetjárást is, szerinte „több szellemi tartalma van, mint valamennyi sportágnak együttvéve”. A természethez való elkötelezettségét az 1959-ben megjelent *Természetjárók könyvében* szereplő két tízparancsolat is jól mutatja. Emellett az erdélyi cserkészlet kifejlődésében is jelentős szerepet játszott, 1929-ben megírta a *Turisták és cserkészek könyvét*. Részletes kutatásainak eredménye az 1943-ban megjelent *Kolozsvár környékének kirándulólhelyei* című munkájában is visszatükröződik (Ajtay 2009: 15).

A KOLOZSVÁRI EKE TEVÉKENYSÉGE

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG (1891–1918)

Már az első években kirándulásokat szerveztek, főleg a Szent János-kúthoz, az Árpád-csúcshoz, a Hója-erdőbe, illetve a Leányvárhoz (N.N. 1893). Sőt, 1894-ben a kolozsvármegyei osztály rendbe hozta a Szent János-kút környékét, hidat épített, kijavította a csorgót, gyeppadokat csináltatott, illetve jelzőtáblákat helyezett el (N.N. 1894a). Ugyanebben az évben kiadásra kerül az első *Kolozsvári kalauz* (N.N. 1895). 1896-ban Merza Gyula indítványozza, hogy az addigi Peana-csúcsot nevezzék át Árpád-csúcsra, az indítványát elfogadták (Tulogdy 1944).

Következő évét a társaság még több tervvel indította. Ilyen volt például az útjelzések és az útjelző táblák igazítása, az utak színessel való jelölése a térképeken, illetve a Szent János-kúttól a Peana-csúcs¹⁴ felé tartó legalkalmasabb út megkeresése és jelölése. Ez utóbbi Jenőffy Jenő, akkori alelnök feladata volt és kék jelzéssel látta el az utat (N.N. 1897).

1898-ban az elnökség az útjelző táblák mintáiról tárgyal, viszont nagyobb változás nem történik. Az igazi áttörést az 1899-es év jelenti, mikor is május 27-én az EKE műszaki bizottságának ülésén Fodor János javasolta, hogy a Merza Gyula által már kidolgozott munka alapján köriratot küldjenek a vármegyékhez és osztályokhoz. Ez meg is történik, arra

¹³ <https://ekekolozsvar.ro/mediavisszhang/erdely-2011/tulogdy-janos>

¹⁴ Ekkor már elfogadták az Árpád-csúcs nevet, viszont a szöveg még Peana-ként említi.

buzdítják a tagokat, hogy minden vármegyét osszanak zónákra, majd ezek a legfontosabb útjait 3–4 kirándulás alkalmával 2–4 vállalkozó jelölje meg. A jelölés a következőknek kell megfeleljen: csakis vörös (czinoberminiummal), zöld (horganyzöld), sárga (bhrom) vagy kék (ultramarin fehérrel vegyítve) olajfestékkel kell történni, vízszintes sáv (maximum 30 cm hosszóságban és 8 cm szélességben), mely szegélyezve van egy-egy 6 cm széles fehér (ólomfehér olaj festék) sávval¹⁵. Mindezt legfeljebb 2 méter magasságban kell elhelyezni, mindig jobb oldalra és egymástól maximum 100 méter távolságra. A körirat arra is felhívja a figyelmet, hogy leginkább használatos a piros jelzés, más szín használata csak abban az esetben indokolt, ha a kiindulóponttól több fele ágaznak az utak. Mindemellett kijelenti, hogy az útvonalak kezdeténél és végénél útjelző táblákat kell elhelyezni, amelyeket szerepelnie kell az egyesület nevének, osztályának, a célpontnak, útjelzés színének, illetve az út térbeli és időbeli hosszának. Erre javasolják a táblák deszkából való elkészítését (N.N. 1899a).

A kolozsvármegyei osztály július 29-én munkálatokba kezd, Melitskó Frigyes vezetésével megjelölik a Feleki úttól az Árpád-csúcsra vezető utat a Bükk-erdőn keresztül. Mindezt kék színnel teszik, az elágazásoknál jelzőtáblákkal kiegészítve. A kiránduláson részt vett még Fodor János, Radnóti Dezső és Kovács Géza is. Ezzel a Kolozsvárt körülvevő turistautak rendezése elkezdődött (N.N. 1899b).

A századfordulón az egyesület a Szent János-kút környékén új hidakat és egy védkunyhót épített, majd a környék fejlesztése a következő évben intenzíven folytatódott, egy pavilon is épült. Emellett létrejött az Erdélyi Kárpát-Egyesület turistaosztálya (N.N. 1900) , amely egyből nekilátva a munkának rendbe hozta az Árpád-csúcs környékét.

1903-ban az E.K.E. gyászba borult, elhunyt Radnódi Dezső, az egyesület addigi főtitkára és az *Erdély* folyóirat szerkesztője. Ennek ellenére hivatásukhoz hűen folytatták tevékenységüket. Ebben az évben az *Erdélyben* megjelent cikk szerint Kányafő volt a kolozsvári turisták legkedveltebb kikapcsolódási célpontja. Ennek okán a helyre egy menedékházat emeltek, amit következő évben már fel is avattak. (N.N. 1903).

Az építkezéssel nem álltak le, 1905. május 20-én már az Árpád-csúcs messzelátóját is felavatták (lásd 9. melléklet). Erre az alkalomra az EKE ünnepi kirándulást szervezett Merza Gyula vezetésével, amelyen Kosutány Ignác és Czárán Gyula is részt vett, sőt, utóbbi beszédet is mondott: „Miként Árpádot vezérei pajzsra emelték, úgymond, akként az EKE is az Árpád-csúcsot Istenhez közelebb vitte”. Az építmény a leírás szerint tölgyfából készült és

¹⁵ Magyarország és Szlovákia területén mai napig az ilyen típusú jelzések vannak használatban.

12 méter magas volt (Tanács 1905). A kirándulások sorozata folytatódott, leginkább Kányafő, Hója-erdő célpontokkal, illetve az újonnan restaurált Majláth-kút felavatásával (szeptember 17.).

A következő két évben a leírt kirándulások száma robbanásszerűen növekedett, a kányafői vendéglő megnyitásával (1906 április 16), a hely népszerűsége csak tovább fokozódott. Mindeközben az Árpád-csúcs is egyre csak növekvő hírnévre tett szert. 1907 szeptember 15-én az Erdélyi Kárpát-Egyesület Árpád ünnepe alkalmából felvonulást szervezett a csúcsra, amint az egyesületi tagok és számos vendég is részt vett. „Isten szabad ege alatt” énekelték el a Himnuszt és a Szózatot, valamint meghallgatták dr. Kosutány Ignác beszédét (N.N. 1907).

1908-ból már fényképes dokumentációt is találunk az Árpád-csúcsi messzelátóról (lásd 9. melléklet), a Majláth-kútról (lásd 10. melléklet), illetve az EKE bükk-tetői turistavendéglőjéről (lásd 11. melléklet). Az ebben az évben megjelent *Erdély* folyóiratban egy kimutatás is megjelenik Kolozsvár legközelebbi kirándulóhelyeit illetően. Ebben tizennyolc közeli helyet említenek meg, egyesek mellett rövid információk is szerepelnek az adott helyről, például „12. Szt János kút (az erdőőri ház közelében.) 450 m.” (Ekefalvi 1908). Mindemellett megjelenik Kolozsvár környékének turistatérképe Edvy Gyula által rajzolva (lásd 12. melléklet), amely leginkább a Bükk és a Hója erdők útjait ábrázolja, de megjelenik rajta a Lombi-tetőhöz vezető út is. Ezeknél színes jelölést használtak, megmaradva az alap piros, sárga, kék és zöld színeknél. Ugyancsak ebben az évben Merza Gyula ismét felhívja a figyelmet az egységes útjelzésre és javasolja, hogy a következő turista-kongresszuson az EKE vitassa meg a témát. Továbbá indítványozza, hogy a gyógyfürdők körül is kezdjenek neki az utak jelölésének a természetjárás népszerűsítése érdekében (N.N. 1908).

Az 1909-es évben az egyesület rendbe hozta a kányafői kirándulóhelyet, a munkálatok költsége 120 korona volt (N.N. 1909a). Folytatva munkásságukat, a berbéki erdőház közelében egy újabb turistavendéglőt (lásd 13. melléklet) hoztak létre a turizmus növelése céljából, amely igen csak nagy sikerrel járt. A növekvő tömeg miatt a turistautakat is bővíteni igyekeztek. Kialakult az úgynevezett „Bercsényi körút”, amely „a turista háztól indul ki vörös jellel a mindenütt árnyas erdőben vezetett ösvény, amely gyönyörű kilátópontokat és a *Rákóczi* forrást foglalja koszorúba”. Mindennek hossza 4200 lépés volt. Egy másik új út az utóbbinak egy kiegészítése, a Rákóczi-forrástól a vörös jelzésen haladva egész az Árpád-menedékházig, majd tovább a kék jelzésen el lehetett jutni az Árpád-csúcsi kilátóhoz (M.K.B. 1909). A vendéglő megépítése, majd későbbi berendezése több mint 5000 korona kiadást

jelentett (M. Kovács 1911). Megemlítendő még, hogy a ház építésénél római téglákra és cserépedényekre találtak. Ezeken sajnos már akkor megsemmisítették (N.N. 1909a). Ugyanebben az évben gyűjtést szerveztek a Szent János-kút és szobor kijavításához. A munkálatokban szép számban részt vettek az egyesületi tagok, sőt, még arra járó turisták is besegítettek. Mindezekről, a leírás mellett, fényképeket oszt meg velünk az *Erdély* (lásd 14., 15 és 16. melléklet; mai formáját lásd 17. melléklet) (N.N. 1909b).

Innen kezdve a Bercsényi körút és környéke bekerül a köztudatba, számos kirándulás ide vezet, sokszor összekötve a Kis-Magurával. Szűkebb társaságban az egyesületi tagok elkezdik az éjszakai kirándulásokat, melynek célja a naplemente és napfelkelte megtekintése az Árpád-csúcsról (N.N. 1911a). Az EKE még több erőt és pénzt fektet bele a turizmus fellendítésébe, viszont a Bercsényi ház munkálatai után kissé szűkölködik. Talán ebből is adódik az, hogy az EKE jubileumán, amit egybekötöttek az újonnan berendezett Bercsényi turistavendéglő hivatalos felavatásával, levelezőlap vásárt is szerveztek. Emellett az addigi épületeket sem hanyagolták el, 1911-ben az Árpád-menedékházat is rendbe hozzák, sőt kijelentik, hogy a menedékház őrénél már élelmiszer is kapható. További 4 kilométer útjelzést újítanak fel a Bükk-erdőben, sajnos részletesebb leírást erről nem adnak, viszont jelzik, hogy a következő évi erdővágások miatt valószínű, hogy az erdő útvonalait újra kell majd jelezni (N.N. 1911b).

1912-ben az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári tagozata már „lábszánkó gyakorlatokkal” is foglalkozik, melyet a környéken leginkább a Bükk-erdőben szervez (N.N. 1912). Újdonságokat említve az egyesület 1913-ban népszerűsíteni próbálja a cserkészetet, ehhez külföldi egyesületek példáit adja meg, a cserkészet lényegét, úgymond vizsgáit tárgyalja (Gaál 1913).

A világháború első évében az EKE szeretné megjelentetni a *Kolozsvár és környékének kalauz-könyvét*, illetve a környék további javítását tűzi ki céljául. Ezek nagy része meg is valósul, a útjelzés hálózat felfrissül, főleg a Szent János-kút, Árpád-csúcs és a Kis-Magura környékén, valamint a Bercsényi menedékház is megújul, nyári telefonállomást is kap (N.N. 1914).

A következő évek a háborús helyzet és bizonytalanság miatt inkább a közeli, megszokott kirándulások évei, de azok is kisebb arányban fordulnak már elő, mint az előző években. Ez viszont még nem jelent leállást, 1917-ben az EKE megnevezi a Kolozsvár környéki kirándulóhelyeknél fellépő problémákat és pontos tervekkel áll elő. Ilyenek például az Árpád-

csúcsi kilátó ingatagsága, melyről úgy döntenek, hogy le kell bontani. Egy új kilátó építése viszont tervbe kerül a város egy másik részén. Megvitatják Kányafő sorsát, a terület minimális összegért bérbe van adva a kápolna leégése óta, viszont szeretnék kihasználni. Emellett megjelenik még a Bercsényi turistavendéglő kibővítése, ami főleg sízés miatt használnak, és a Holdvilág utca rendbe hozása és befásítása (N.N. 1917).

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári osztályának tevékenysége megalakulásától egészen az első világháború viharáig rendkívül aktív volt. A Szent János-kút rendbehozásával kezdődően a környék más részei is megújultak, mindeközben megjelent az első *Kolozsvári kalauz* (1894b). Elkezdődött az útjelzési rendszerek kialakítása és térben való kiterjesztése, melyhez Jenőffy Jenő és Melitskó Frigyes is hozzájárultak. Az egyesület megünnepelhette turistaosztályának születését, viszont nem sokkal később Radnóti Dezsőt gyászolhatta. Kitartó munkájuk eredménye csak nő a századfordulót követően, messzelátók, menedékházak és vendéglők kerülnek fel a térképre. Mindeközben a fejlődés érdekében az olyan új dolgok népszerűsítését is vállalják, mint a sízés vagy a cserkészlet.

Az eltelt közel harminc évben az EKE megépített két menedékházat (Árpád-csúcs, Kányafő), egy messzelátóval egészítette ki az Árpád-csúcsot, valamint a berbéki őrház közelében létrehozta a Bercsényi turistavendéglőt. Útjelzések szempontjából a szinte három évtized megközelítőleg 50 km útjelzést¹⁶ jelentett (lásd 18. melléklet).

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1918–1940)

Az első világháború gyökeres változásokat hozott magával. Az egyesület aktivitása megszűnt Erdély Romániához való csatolása által. Csak 1930-ban indul újra hivatalosan, ekkor folytatódik az *Erdély* folyóirat is.

Az újraindulás első éveiben csak közeli kirándulásokat szerveznek, a jelzett utak állását illetően nincs fejlődés. 1931-ben megszervezik az EKE turista-napját a bükki menedékházban, amelyen részt vesz Páter Béla és Tulogdy János is (Gergely 1931). Utóbbi ezt követően már szerves része lesz az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek. 1932-ben megalakul az EKE turistavezetői tanfolyama, ahol Tulogdy János általános turistaságot és túravezetést tanít, Zilahy Sebess József térképismeretet, Tankó Pál turista egészségtant, Orosz Endre pedig Erdély természeti szépségeit és történelmi emlékeit ismerteti és turista irodalmat tanít (N.N. 1932). Ugyanebben az évben elkezdődik az új *Kolozsvári kalauz* (Orosz 1933) tervezése,

¹⁶ Edvy Gyula (1908) térképe alapján

amelyet 1933-ban ki is adnak. Az év másik kiemelkedő jelene, hogy a turistaosztály rendet tesz a Bükk-erdő jelzései közt (Balogh 1934).

1934-ben a kirándulások folytatódnak a környéken, illetve a kányafői kilátó eladásra kerül, kikiáltási ára 25000 lej volt. 1936-ban Tulogdy János lesz az *Erdély* folyóirat szerkesztője. 1938-ban ugyanebben a folyóiratban egy kimutatás jelenik meg az Erdélyi Kárpát-Egyesület menedékházairól (lásd 19. és 20. melléklet). Ebben a kolozsvári (központi) osztály neve mellett csak két ház van megemlítve, a Tordaihasadéki „Bors Mihály” és a Bükk EKE menedékház. A táblázatban részletes leírás van az elhelyezkedéséről, szobák számát illetően. A bükki menedékház az EKE központjához tartozott és Kolozsvár felől a feleki országúton volt megközelíthető. Két sodronyos ágygal rendelkezett, belső elrendezését tekintve pedig 2 szoba, 1 konyha, 2 étkező, 1 veranda, 1 söntés és 1 előszoba állt a vendégek rendelkezésére, ételvásárlásra is lehetőség volt. Elhelyezkedését tekintve érdekes lehet, mivel Orosz (1933) térképe szerint a menedékház a bükki úton az elágazásnál helyezkedik el (megközelítőleg 46° 43' északi szélesség és 23° 35' keleti hosszúság). Eközben, a táblázat (N.N. 1938) szerint 551 méteres tengerszint feletti magasságban helyezkedett el, keleti hosszúság: 41°13' Ferro, északi szélesség: 46°41'. A Ferro-Greenwich hosszúságkülönbséget figyelembevéve és átszámolva ez átszámolva ez 46°41' északi szélesség és 23° 33' keleti hosszúság, ami azt jelenti, hogy az 1933-as térképen bejelölt házhoz képest 5 km-el Délnyugatra helyezkedne el, a szeliceai erő mélyén, tehát a táblázat adatai hibásak.

A bükki menedékház 1939-ben lett 30 éves, erre az EKE május 21-én ünnepi ebédet rendezett a háznál. Merza Gyula ekkor tette meg 1070. útját a Bükk-erdőben (F.Gy. 1939). Az év második felében, szeptember 3-án, szintén a bükki menedékháznál megszervezésre került a gulyás-nap is (N.N. 1940a). Ugyancsak ebben az évben, Tulogdy indítványozza, hogy az egyesület 50. évfordulója alkalmából, mely 1941-ben lesz, a bükki menedékházban rendezzenek kiállítást az egyesület könyveiből és növénygyűjteményéből (N.N. 1939). Habár az év eredményesnek tűnik, visszatekintve Friedsam Gyula az eddigi egyik legnehezebb évnek nevezi. Jövedelmi forrásai jelentősen csökkentek, viszont a kiadások megmaradtak, emellett a tagok is katonai összpontosításba kerültek, egy részüket pedig munkatáborokba vitték (Friedsam 1940).

Ezt a korszakban tehát az EKE lassabban tudott elindulni és talpraállni a politikai változások miatt, viszont 1930-tól újraindul hivatalosan is a folyóiratával együtt. Közele kirándulásait folytatják, elindítják turistavezetői tanfolyamukat, valamint megjelentetik a *Kolozsvári*

kalauzt (Orosz 1933). Kimutatásukban a háború után csak a bükki menedékház szerepel, amely fennállásának 30. évfordulóját 1939-ben ünnepelték.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT (1940–1944)

A újabb háború befolyásolta Erdély turistaforgalmát, ahogy azt az *Erdély* folyóirat is írta „A nyugaton tomboló háborús viszonyokat még a mi gyermekcipőben járó idegenforgalmunk is megérzi. Pedig minket a háború szele is alig érint.” (N.N.1940b). A második bécsi döntés kettős érzelmeket keltett sokakban. Kolozsvár ismét Magyarországhoz került, de „meleg, bensőséges testvéri kötelék szakadt szét.” (Balogh 1941). Az EKE addigi 519 km hosszúságú, Erdélyt behálózó útjelzéséből csupán 190 km került vissza az országhatárok változása miatt (N.N. 1941b).

Balogh Ernő írása szerint az egyesület osztályainak szétszakadása mellett a változás leginkább a központot érinti. A bükki menedékház pont a semleges zónában helyezkedett el, ezért nehéz volt a fenntartása, később engedélyt kapnak a látogatásra (Balogh 1941). Ez viszont nem jelentett teljes békét a területen. Az év nyarán román csapatok megrongálják a menedékházat, italokat kérnek ki és berendezési tárgyakat visznek el (N.N. 1941c). A károk ellenére a ház még mindig állt. 1940 október 27-én az ünnepi közgyűlésen átnevezik Merza Gyula menedékházzá, azzal a céllal, hogy „hirdesse [...] Merza Gyula munkásságát és serkentse a fiatal turistanemzedéket hasonló munkára.” (N.N. 1940c).

A Bükk-erdő térségében lejátszódó rongálások miatt viszont az egyesület elkezdte a Hója-erdő környékét előnyben részesíteni kirándulásaikat tekintve. Átveszik az ott lévő Gaudeamus menedékházat és felújítják, leírásuk szerint télen és nyáron is tökéletesen használható, italokat is lehet kapni (N.N. 1940c).

1941-ben az EKE turistavezető tanfolyama ismét megjelenik az *Erdély* folyóiratban. Ezúttal már egy kibővített változatát hirdetik, amelyben már meteorológia, alpinizmus, barlangkutatás, illetve állat- és növénytan is szerepel. A képzés ára egyesületi tagoknak 3 pengő, nem tagoknak pedig 5 pengőben került (N.N. 1941a). Emellett bükki turistaház ügyét is próbálják tisztázni, felvilágosítják az érdeklődőket, hogy a ház látogatható, viszont felhívják a figyelmet arra is, hogy az arra járóknál legyen személyazonossági igazolvány tekintettel a határ közelségére (N.N. 1941d).

Az 1942-es évben az Erdélyi Kárpát-Egyesület elkezdett visszarázódni, aktivitása jelentősen megnövekedett. Az év első hónapjaiban a Hója-erdőben síbajnokságot rendeztek. Tavasszal

új útjelző táblák kerülnek kihelyezésre, a magyarázó táblák mellett irányjelző táblákkal is ellátják az útkereszteződéseket. Ezeket a táblákat Beke Lajos tervei szerint készítették (N.N. 1942). Folyóiratukban megjelenik egy munkaterv a Kolozsvár környéki jelzett utakat tekintve (Beke 1942). Ezek közül egy pár már készen volt az előző évben, sőt egy részük fel is került a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet *Radnai havasok* térképére is, amely 1941-ben volt kiadva. Az említett terv leírásában az javításokhoz szükséges pénzösszeg is fel van tüntetve, például a Leányvár falainak feltárására, megerősítésére, a közelében egy egyszerű védkunyhó építésére és az arra vezető utak rendbe hozására az egyesület 4000 pengőt ír fel. Ugyanekkor a bükki menedékház újraépítésére 18000 pengőt szánnak.

Ezt követő évben a kirándulások folytatódtak, de a hangsúly a Hója-erdőre terelődik. A Bükk-erdő ritkán jelenik meg, ha mégis, akkor csak a biztosabb helyekig szólnak a túrák, mint például a Szent János-kút (N.N. 1943a). A turistaházat januárban bezárják, mivel a határ közelsége miatt plusz költséggel jár a működtetése (N.N. 1943b). Később ez leég, amelyet a politikai helyzetből fakadó elhanyagolás ellenére az egész egyesület gyászol (Merza 1943). A leégett ház értéke abban is megmutatkozik, hogy az EKE már ebben az évben elkezd újraépíteni. Szeptemberben a falakat már felhúzzák annak reményében, hogy télre kész lesz. Év végén pedig ismét gyász lép az egyesület életébe Merza Gyula halálával.

Mindezek alapján a Magyarországhoz való csatlakozás évei kétélű pengeként hatottak az egyesület életére. Turistaútjaik megcsonkítása, menedékházuk megrongálása majd leégése, illetve nagyrabecsült taguk halála ellenére szembenéztek a kihívásokkal. Átvették a Gaudeamus menedékházat, ezt követően a Merza Gyula turistaházat elkezdtek újraépíteni. Mindeközben turistatanfolyamukat is bővítették, útjelző és magyarázó táblákat helyeztek ki és a korszak végére egy munkatervvel álltak elő kolozsvár környékének útjait illetően.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN (1944–1948)

Az új rendszer gyökeres változást hozott magával. Az új törvények megkövetelték az eddig ismert Erdély Kárpát-Egyesület, a „Gyopár” és „Aurora” munkás turistaegyesületek, illetve a Kolozsvári Munkás Testedző Egyesület egy szervezetbe való „tömörülését”. Az 1945. március 4-én megtartott rendkívüli közgyűlést követően a négy társaság együtt az Erdélyi Népi Kárpát Egyesület (címerét lásd 21. melléklet) tagjaivá váltak (Wolff 1945).

Így kezdte az új korszakot az egyesület, ismét visszatérve Romániához. Addig elért munkájuk nyoma megcsorbult, menedékházaik romokban heverték. A bükki menedékházat német katonák felrobbantották, a hójai ház pedig a környező lakosság áldozata lett, kifosztották

(V.G. 1946). Emellett kútjaik állapota is sok helyen kritikus volt. A Szent János-kúton és szobrán több lövésnyom is látszott, rácsát is megrongálták, valamint egy részét lefeszítették és a Plecska-patakba dobták. A közelében lévő Erzsébet-forrás is megszenvedte a háborút, szinte el is tűnt. A köré ültetett fákat kivágták és a tábláját széttörték. Szerencsésebb helyzetben volt a Majláth-kút, amelyen csak néhány puskalövést szenvedett. Ugyanúgy az újra látogatható Rákóczi-, Páter- és EKE-források is jó állapotban megmaradtak, ez utóbbinak csak a tábláját szedték le a katonák (N.N. 1945a). A károk ellenére kirándulásaik a város környékére folytatódtak, viszont kezdetben kisebb mértékben, tekintettel a hazavonuló katonai csapatokra (N.N. 1945b).

1946-tól folyóiratuk csökkentett számban, negyedévente 24 oldallal, jelent meg engedély hiányában (Vámszer 1946). Eközben már az „Oficiul local de turism” is nekifog munkálatainak és tervbe veszi Kolozsvár környékének turistakalauzának megírását (N.N. 1946a). Ugyanezzel a témával az ENKE is foglalkozik, folyóiratukban kezdik részekben megjelentetni a helyek leírását (N.N. 1946b). A csökkentett számban megjelenő röpirat és a politikai változások miatt, írásukban csak a Szénafüvek és a Bácsi torok környéke jelent meg.

Végezetül, az elmúlt évek pusztításaiból épp hogy felkelő egyesületnek 1948-ban vége lett, helyét az Országos Turista Hivatal vette át (Vámszer 1948).

Így a második világháborút követően az EKE tevékenységét leginkább a túlélésért folytatott harc jellemzi. Más egyesületekkel összeállva pár évvel ugyan, de késleltette a véget. Ugyanígy a kolozsvári osztály addig elért győzelme a menedékházakkal és kutakkal együtt romokban hevert.

EKE-KIADVÁNYOK

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület életét végigkísérő *Erdély* folyóirat mellett megjelentek még olyan útikönyvek is, amelyek valamilyen formában Kolozsvárt vagy annak környékét tárgyalják.

KOLOZSVÁRI KALAUZ – 1894

Az 1894-ben kiadott *Kolozsvári kalauz* (N.N. 1894b), amely még az Erdélyrészi Kárpát Egyesület gondozásában jelent meg részletes útmutatást nyújtott a város nevezetességeiről és látnivalóiról. A kiadványban szereplő térképmelléklet megkönnyítette a városban való tájékozódást, viszont csak Kolozsvár belső területeit ábrázolja, a környékét nem foglalta magába. Ennek ellenére a kalauzban helyet kaptak a rövidebb ajánlott kirándulások is,

melyeket kizárólag szöveges formában ismertetnek, megadva a túrák hozzávetőleges időtartamát és az esetenként követendő jelzés színét.

A leírások között többek között szerepel az Angyalkút, amely a bácsi útról indulva, a sárga jelzés mentén érhető el; a Bükk, ahová a Házsongárdi temetőn keresztül vezet az út; valamint a Csillaghegy, melyhez a brétfői szőlők aljában húzódó ösvények bármelyike megfelelő kiindulópont lehet. Emellett megemlíti a Szent János-kutat is, amely a monostori kovácsműhely bal oldaláról indulva, a Plecska-völgyön át közelíthető meg – itt a kalauz külön figyelmeztetést is fűz a leíráshoz, mivel a területen időnként lövőgyakorlatokat tartanak. A túracélpontok sorát gazdagítja továbbá a Kányafő, amely a Sétatérrel mintegy egyórás gyaloglással elérhető, valamint az akkoriban még Peana-tetőként emlegetett magaslat, amelyhez a Felek előtt álló keresztnél kell letérni az ösvényre.

KOLOZSVÁRI KALAUZ – 1933

Az 1933-ban megjelent *Kolozsvári kalauz* (Orosz 1933) már jelentős előrelépést mutat elődjéhez képest, mind terjedelmében, mind tartalmában. A kiadvány nemcsak a belváros nevezetességeire összpontosít, hanem részletes figyelmet fordít a város környékének kirándulóhelyeire is. A környező tájak és túraútvonalak részletes leírást kapnak, ami jól tükrözi a korszak növekvő érdeklődését a természetjárás iránt. A szöveges ismertetések mellett a kalauz egy térképmelléklettel (lásd 4. melléklet) is kiegészül, amelyen a turistaútvonalak számozással vannak feltüntetve. Ezek a számok pontosan megfeleltethetők az egyes útvonalak leírásainak, így az olvasó könnyedén összekapcsolhatja a térképi tájékozódást a szöveges útmutatásokkal.

A 12 leírt útból csak 5 rendelkezik színes jelzéssel. A többi javarészt kiépített utak mentén vagy kaszálókon át halad, ahol nem volt szükség jelzésre az irány egyértelműsége miatt. Érdeemes megemlíteni, hogy amellett, hogy a térkép Kolozsvár környékének minden irányát figyelembe veszi, a Bükk-erdőben egy komplexebb úthálózat jelenik meg. Itt szerepelnek a már említett jelzett utak is, mint például az Árpád-csúcsra tartó vörös jelzéssel ellátott utak, a Majláth-kutat érintő kék jelzéses út, vagy a Bükki turistaház és Páter-utat összekötő sárgával jelölt Rákóczi körút. Az útvonalak nagyobb száma több tényezőre is visszavezethető. Egyrészt az erdős, nehezebben áttekinthető területeken a jelzések kiemelt szerepet kapnak a tájékozódás megkönnyítése érdekében. Másrészt az is hozzájárulhatott a bővüléshez, hogy az adott korszakban az egyesület fokozott figyelmet fordított a környék

népszerűsítésére, és a természetjárás ekkora már kezdett egyre szélesebb körben elterjedni a helyi lakosság körében.

EKE FOND

A Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei részlegén¹⁷ megtalálható az Erdélyi Kárpát-Egyesület fondja (1418 *Fond Societatea Carpatină Ardeleană*), amely rengeteg dokumentumot szolgáltat az egyesület tevékenységének vizsgálatához. Ezek között megtalálhatóak olyanok is, amik kifejezetten Kolozsvár túraút-hálózatával és kirándulóhelyeivel foglalkoznak. Mindez egy alaposabb rálátást biztosít a város környéki turistautak alakulására a 20. század első felében.

A Nemzeti Turista Kongresszus itt található iratai (50: *Actele Congresului Național de Turism*) közt nem találtam olyan dokumentumokat, amelyek kizárólagosan Kolozsvárt vagy a kolozsvári tagozatot érintő problémákat tárgyalnának. A meglévő jegyzőkönyv részletek megjelennek az *Erdély* folyóiratban is. Leginkább levelekre érkezett válaszok olvashatóak például a vonatkedvezményekre vonatkozóan, sokszor elutasítva azokat (lásd 1., és 2. melléklet). Ugyanakkor ebben a mappában szerepel Radnóti Dezső névjegykártyája is (lásd 3. melléklet).

Továbbá, az 51-es rész már Kolozsvár szempontjából sokkal relevánsabb. Fő témája a természetjárásra alkalmas helyek kutatása útjelző táblák elhelyezése érdekében (*Informații despre locurile potrivite pentru excursii, îndrumări privind amplasarea indicatoarelor turistice*). Ebben a mappában az iratok az 1912 és 1932 közötti időintervallumból származnak. Első lapján található egy *Jelentés a kirándulóhelyek ügyében* Huber Imre piarista által írva és a minisztert megszólítva. A dokumentum 5 pontból áll, melyekben javaslatok hangzottak el a kolozsvári – főleg ifjúsági – természetjárásról. A feladó megfogalmazza, hogy minden túrához, amelyen diákok vesznek részt, szükségesnek látja egy tanár vagy túravezető jelenlétét, aki jól ismeri a helyet. Ezzel elkerülve a „morális szempontból is káros tevékenységeket” és elősegítve az „igazi” turistáskodást és az önfegyelmet. Továbbá ajánlja menedékhelyek létesítését Kányafőn, a Szent János-kútnál és az Árpád-csúcson. Ezekre a tevékenységekre javasolja a Római Katolikus Status Igazgatótanácsa és az Erdélyi Kárpát-Egyesület felkeresését.

A következő lapon már az EKE Turistaosztálya által kiadott tájékoztatót foglalja magába az egyesület útjelzéseit tekintve (lásd 22. melléklet). Ez az irat a Bükk-erdő jelzéstervezetére

¹⁷ <https://portal.ehri-project.eu/institutions/ro-006181>

koncentrál. A dokumentumba foglaltak szerint az utak két kiindulópontból erednek, egyik a Mező utca sarka, másik pedig a Bükki menedékház, ahonnan kék jelzés vezet a Majláth-kút felé, majd tovább kék kereszt az Árpád-csúcsra. Ugyancsak a Majláth-kúttól piros jelzés indul a Rákóczi-forráshoz, érintve a kolozsvári kilátót, majd visszatérve a kiindulópontához. Ezek mellett megjelenik még egy piros kör jelzéssel ellátott út leírása, amely az utóbbi mentén indul, majd elhalad a volt Mikes fogadó mellett, ezt követően érintve az Árpád-csúcsot, Szelicsei utat, Hideg-völgyet és EKE-forrást, majd a Gorbó-völgyén keresztül kiér a Kalányos utcára. A forrás két gócpontot jelöl meg az erdő területén, ezek a Szent János-kút, amit nagyrészt a felfele haladó piros jelzések érintenek, és a Majláth-kút, a főként lefelé haladó kék jelzések központja. Megjelenik még a Mező utcáról induló két út, melyek a „jobbra kitérő kaptató tetején egy nagy fánál” elválnak. A sárga jelzés balra tér, a Plecska gerincen található szekérút nyomán, érintve a volt Berbéki őrházat kiér a Szelicsei útra, ez az úgynevezett Páter-út. Az előzővel egyszerre induló piros kereszt jelzés az említett helyen jobbra tér, átszelve a Plecska-völgyet és a dumbravai oldalon kiérve ugyancsak a Szelicsei útra, innen a Kis-Magura felé, viszont az utat elérve nincs tovább jelezve, mivel innen már egyértelmű az irány. A Mező utcából induló piros jelzés a Szent János-kút fele tart, viszont egy pontos kettéoszlik és két különböző irányból közelíti meg a kutat. Mindezek mellett említésre kerül a Leányvár és Kányafő környékének utak jelzése is, viszont ezt nem részletezi ennél pontosabban a forrás.

Ugyancsak ebben a mappában megjelennek az útjelzések egységesítésére vonatkozó iratok. A következő lapokon a már korábban említett körlevélben szereplő, útjelzések egységesítésére vonatkozó utasítások szerepelnek egy magyarázó ábrával kiegészülve (lásd 23. melléklet), valamint a Merza Gyula-féle kritériumoknak megfelelő útjelzés leírása található.

Végül pedig az 52-es mappa (*Proiectul ampasării unor hărți și indicatoare de drumuri în împrejurimile Clujului*) tartalmát szeretném megemlíteni. Ez vázlatosan leírja a kihelyezett vagy esetenként kihelyezésre váró útjelző táblák pontos helyét a Bükk- és a Hója-erdő környékén (lásd 24. melléklet). A táblák közt két olyanról is szó esik, amelyek térképeket tartalmaznak, mindkettő Kolozsvár déli részének vázlatos turistatérképét ábrázolja. Egyik a „Kalányos utca bejáratánál, a híd északi jobb oldalán”, a másik a „Gaudeamus” menedékházon található a leírtak alapján. Habár a mappa évszámmal nem rendelkezik, sejthető, hogy 1940 utáni az útjelző táblák leírása, mivel a bükki turistaház már Merza Gyula menedékházként szerepel.

EGYÉB TÉRKÉPEK

Dolgozatom megírásának alapkövét képezték a térképek, mivel ezeken a legjobban érzékelhető az utak térbeli változása az idő előrehaladtával. Az előző fejezetben már tárgyalt 1933-ban kiadott *Kolozsvári kalauz* (Orosz 1933) térképmelléklete (lásd 4. melléklet) gazdag képet ad a két világháború közti állapotról. Ezt egyfajta keretbe fogja és kiegészíti az Edvy Gyula által rajzolt, 1908-ban az *Erdély* folyóiratban megjelentetett *Kolozsvár környékének turistatérképe* (Edvy 1908), valamint a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet kiadásában megjelent 1941-es *Radnai havasok térképe*. Ezt a három kartográfiai ábrázolást egymás mellé helyezve egy szemléletes és többnyire átfogó képet kaphatunk a 20. század első felében végbemenő változásokról Kolozsvár környékének turistaút hálózatát illetve.

KOLOZSVÁR KÖRNYÉKÉNEK TURISTATÉRKÉPE – EDVY GYULA

Az 1908-ban kiadott egyszínű térképe (lásd 12. melléklet) Kolozsvár környékét mutatja be Mérától egész Felekig. Áttekintő jellegű, elnagyolt síkrajzot és mérőszámok domborzatábrázolást használ, a jelzések kiemelésével (Edvy 1908). Jóllehet csak 8 út szerepel rajta, viszont a térkép bal felső sarkában található egyszerű, vázlatos leírásban ezek csoportosítva vannak kiinduló pont szerint és színük is megjelenik. Ez a rendszerezés négy kiindulópontot jelenít meg: EMKE tér, Kálvária, Pályaudvar és Sétatér. A jelzések kék, sárga, piros és zöld színűek, formájuk nem szerepel a térképen, viszont sejthető, hogy vízszintes sáv. Az így felépülő térkép főbb pontjai a Bükk-erdőben a Szent János-kút, a Berbéki őrház, az EKE turistavendéglő és az Árpád-csúcs. A Hója környékét tekintve kiemelkedik Kányafő és az Angyalkút, mindezek mellett pedig a térkép a Lombi-hegyre vezető utat is magába foglalja.

RADNAI HAVASOK TÉRKÉPE

A *Radnai havasok* térképe (HTI 1941) az 1940-ben visszacsatolt Észak-Erdély középső részét mutatja be színesben, Nagybányától egész Marosvásárhelyig, 1:200 000-es méretarányban, domborzatárnyékolással és részletes síkrajzzal, kiemelve a turistajelzéseket. Ez a térkép is tartalmaz jelölt túrautakat Kolozsvár környékéről. Ugyancsak kisebb számban, viszont annál nagyobb jelentőséggel bírnak ezek az utak, mivel egy részük megegyezik az *Erdély* 39-ik évfolyamában megjelent *Útjelzéstervezetben* említett utakkal. Ilyen például a Leányvár összekötése az országúttal kék vízszintes jelzés által, vagy a Kálvária–Gorbó-völgy–Szent János-kút útvonal zöld vízszintes jelzéssel, majd az ebből folytatódó piros jelzéssel ellátott út a Tordai út felé. Ugyanígy a leírásban megjelenik két út Törökvágás kiindulópontal, egyik

Angyalkút célponttal (zöld vízszintes), másik Bátor-hegy végponttal (kék vízszintes) mindkettő megtalálható a *Radnai havasok* térképen. A két forrás kiadási évükből adódóan szinte teljes mértékben azonos és jól kiegészíti egymást, így szolgáltatva egy vizuális és egy írásbeli ismertetést is.

ÖSSZEHASONLÍTÁS ÉS EREDMÉNYEK

A három vizsgált térkép három külön korszakból való. Ebből adódóan együtt vizsgálva egy jól kirajzolódó képet alkotnak a Kolozsvár környéki természetjárás fejlődéséről. Igaz, hogy a legelső felhasznált térképes forrás már bőven az Erdélyi Kárpát-Egyesület megalakulása utánról való, viszont még mindig azt az állapotot tükrözi, amely az EKE kialakulásához tartozik.

Az 1908-as térkép kevés, viszont színessel jelzett utakkal rendelkezik. A Kolozsvártól legtávolabb eső meglátogatott pontok a Lombi-tető és a Kis-Szamos másik oldalán az Árpád-csúcs. A Bükköt a Szent János-kút melletti útról, valamint a Tordai útról közelíti meg, ezek vezetnek az előbb említett csúcsra is. A turistaösvények hálózata nem bonyolult, tisztán látható mindegyik út.

Ezzel szemben az 1933-as térképen (Orosz 1933) robbanásszerűen megnő az utak száma. Még az előzőn leginkább csak a Bükk és a Hója környéki utak szerepelnek, itt megjelenik már a Leányvár, a Szénafüvek és Györgyfalva környéke is. Ezen a térképen nehezen lehet elkülöníteni a ténylegesen jelzett túraútvonalakat és a kiadványban csak szöveges formában leírt, de terepen nem jelzett utakat; ez utóbbiak vannak többségben. Jelzett úthálózat csak a Bükk-erdő területén található. Az előző térkép tartalmából két út is megjelenik itt, kisebb-nagyobb eltérésekkel, viszont már csak a kalauzban megadott számmal rendelkeznek. Ez feltehetőleg az infrastruktúra fejlődésének és fokozatos kiépülésének is köszönhető, mivel mindkettő, addigra már valószínűleg jól kiépült utak mentén halad. Egyik a Kálváriától, a Szent János-kút útba ejtésével, egészen az Árpád-csúcsig tart, az előző térképen ez piros jelzéssel rendelkezik. A másik a Házsongárdi temetőtől a Tordai úton át, letérve az EKE turistaház fele, elhaladva a Majláth-kút mellett ér ugyancsak az Árpád-csúcsra, 1908-as térképen kék színnel.

Az 1941-ben kiadott térkép (M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet 1941) turistaútjai már csak egy kiegészítésképp szolgálnak az előző kettőnek. Kevés útja közül a legtöbb már megjelent az eddigieken is, ezek minimálisan módosultak, helyenként összekötődnek, új színjelzést

kapnak. A korábbiakhoz képest új jelölt útnak csak a Szászfenesi főútról induló, piros jelzéssel ellátott út mondható, amely áthaladva Kolozstótfalun, egész az akkori határig tart. A határral kapcsolatban fontosnak tartom megemlíteni még, hogy ezen a térképen az Árpád-csúcs és Kis-Magura térségére vezető út nem szerepel, mivel azok már az országhatár keretein kívül esett az EKE-forrással és a Majláth-kúttal együtt.

Összességében a három térkép szépen bemutatja a Kolozsvár környéki turistautak alakulását a 20. század első felében, lebontva azt a Magyar Királyság, a Román Királyság és a Magyarországhoz tartozás időszakára. Az utak nagy része ma is létezik kisebb-nagyobb eltérésekkel, sok közülük átalakult, betonozott úttá vált. Menedékházak és kilátók nem maradtak meg, viszont a kutak annál inkább. Ezek legfőképp a Bükk-erdő területén még ma is felkereshetőek, igaz állapotuk lényegesen megromlott az évek során.

Az úthálózatok hosszát tekintve, az 1908-as térképen (Edvy 1908) megközelítőleg 50 kilométernyi út van jelölve (lásd 18. melléklet). Ez a szám a következő térképen (Orosz 1933) drasztikusan lecsökken, nagyjából 35 km-re (lásd 25. melléklet). Ez, mint már említettem az utak fejlődésének, de ugyankor a háború pusztításainak is betudható. Végül, a harmadik térképes forrás (HTI 1941) szerint a hálózat összhossza (lásd 26. melléklet) nem csökken vagy nő feltűnően az előzőhöz képest, tekintve azt is, hogy a két térkép időben is közelebb áll egymáshoz. A legnagyobb különbség a Bükköt kettészelő határ, amely elszakítja az Árpád-csúcsot és a Kis-Magurát, valamint a környező forrásokat. Emellett csak az utak egy része kiegészül vagy átalakul helyenként.

A pontszerű elemek helyzete, mint a menedékházak, kilátók, források hullámváz volt az évek során. A kutakat és forrásokat tekintve, legeismertebbeknek a Szent János- és Majláth-kút, valamint az EKE forrás mondható. A Szent János-kutat az évek során többször is felújították, illetve újjáépítették az EKE tagjai az évek során, ezzel is kifejezve az egyesülethez és a helyszínhez való kötődésüket. Többek közt ennek is köszönhető, hogy mai napig fennmaradt. A Majláth-kút szintén kedvelt pihenőhely volt az arra járók számára, napjainkban viszont már lényegesen kevesebben ismerik, mint az előzőt – ez részben elhelyezkedéséből is adódhat. A második világháborút követő határváltozások is érintették, 1940-től 1945-ig az egyesület nem férhetett hozzá. Az EKE forrás (régi és mai formáját lásd 27., és 28. melléklet) kiépítése a századfordulót követően történt, és már akkor érzelmi jelentőséggel bírt az egyesületi tagok számára. A határváltozások ezt a forrást is elszakították az egyesület mindennapi életétől. Napjainkban sajnos igencsak megviselt állapotban van.

A menedékházak közül a legjelentősebbek közé tartozott a bükki és a kányafői menedékház. A bükki menedékház a századforduló után épült fel, és mintegy négy évtizeden keresztül szolgált az arra járókat. Története gazdag és változatos, viszont fejlődését a világháborúk megtörték. 1940-től kezdődően öt éven át a határmenti semleges zónában helyezkedett el, emiatt látogatása nehézkessé vált, ez idő alatt megrongálták. Felújítását követően Merza Gyula menedékház néven avatták újra. Nem sokkal később azonban az épület leégett, így nem tölthette be korábbi funkcióját.

A Kányafői menedékház szintén kedvelt célpont volt a turisták körében, és különösen a háborús években vált fontossá, amikor ideiglenesen átvette a Bükki menedékház szerepét.

Összefoglalás képpen, elmondhatjuk, az EKE aktív munkájával elősegítette az útjelzés-hálózat fejlődését, ezeket térképeken és leírásokban feljegyezve. Szervezett kirándulásaikkal mindig is megpróbálták megőrizni a köztudatban Kolozsvár környékének kirándulásra alkalmas helyeit, amelyeket néhol vonzóbbá tettek egy-egy kilátóval, vagy turistavendéglővel. Mindent egybevetve, az Erdélyi Kárpát-Egyesület és főleg annak a kolozsvári osztálya kitaposta az utat a Kolozsvár környéki természetjárásnak.

BIBLIOGRÁFIA

- Ajtay Ferenc (2007):** *Kolozsvár környékének kirándulóhelyei*. Stúdium, Kolozsvár.
- Balogh Ernő (1934):** *Titkári beszámoló az 1933 évről*. Erdély 31/2: 32.
- Balogh Ernő (1941):** *Az EKE Erdély új rendje után*. Erdély 38/7-8: 99.
- Bartos-Elekes, Zs., Rus, I., Constantinescu, Șt., Crăciunescu, V., Ovejanu, I. (2007):** Románia topográfiai térképei Lambert—Cholesky-vetületben (1916—1959). - *Geodézia és Kartográfia* 6: 39—43. Elérhető: <https://adatbank.ro/vendeg/htmlk/pdf8850.pdf>
- Beke Lajos (1938):** *Kimutatás 1938*. Erdély 35/11-12:166.
- Beke Lajos (1942):** *Erdély turista alkotásainak tervezete*. Erdély 39/7:100.
- Edvy Gyula (1908):** *Kolozsvár környékének turista térképe*. In. Ekefalvi (1908):térképmelléklet
- Ekefalvi [Merza Gyula] (1908):** *Kolozsvár környékének turista-térképe*. Erdély 17/5-6: 82—85.
- F. Gy. [Friedsam Gyula] (1939):** *E.K.E.-ünnep a Bükk-erdőben*. Erdély 36/3:43.
- Fond SCA = Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága: 1418 Fond**
Societatea Carpatină Ardeleană
50. *Actele Congresului Național de Turism*
51. *Informații despre locurile potrivite pentru excursii, îndrumări privind amplasarea indicatoarelor turistice*
52. *Informații despre locurile potrivite pentru excursii, îndrumări privind amplasarea indicatoarelor turistice; Proiectul amplasării unor hărți și indicatoare de drumuri în împrejurimile Clujului*
- Friedsam Gyula (1940):** *Az 1939-es Egyesületi év az E.K.E. 1940 október 27.-én megtartott rendes évi közgyűlésén felolvasott főtitkári jelentésből*. Erdély 37/9-10:145.
- Gaál István (1913):** *A cserkészmozgalom és a turistaság*. Erdély 22/12:197.

Gergely Endre (1931): *Az E.K.E. turista- napja.* Erdély 18/6: 128-130.

Hajdú-Moharos József – Hevesi Attila (1997): *A Kárpát–Pannon térség tájtagolódása.* In: Karátson Dávid (szerk.): Magyarország földje. Pannon Enciklopédia. Budapest, Kossuth Kiadó. 274–285. Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyarorszag-foldje-1D58/magyarorszag-tajai-2807/a-karpat-pannon-terseg-tajtagolodasa-hajdu-moharos-jozsefhevesi-attila-2809/>

HTI 1941 = Radnai havasok térképe. Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet, Budapest, 1941. Elérhető: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/34032/view/>

M. Kovács Géza (1911): *Évi jelentés.* Erdély 20/1:6.

M.K.G. (1909): *Új E.K.E. turistaház a Bükk-erdőn.* Erdély 18/5–6:91–92.

Merza Gyula (1930): *Az Erdélyi Kárpát-Egyesület története.* Erdély 17/4-5:5-6.

Merza Gyula (1943): *Búcsú a Bükk-erdő turisatházától.* Erdély 40/5:75-76.

Miklós Alpár (2012): *Parajd írásban és képen. Vázlatok Parajd imázs- és turizmustörténetéhez (1762–1918)* 18.

N.N. (1894a): *Kirándulások.* Erdély 2/3–4:114-115.

N.N. (1894b): Kolozsvári kalauz. Gámán József Örököse Könyvnyomda, Kolozsvár
Elérhető: <vmek.oszk.hu/11500/11582/11582.pdf>

N.N. (1895): *Irodalom.* Erdély 3/11:25.

N.N. (1897): *A kolozsmegyei osztály.* Erdély 6/1:165.

N.N. (1899a): *Körirat az útjelzések tárgyában.* Erdély 7/5–7:38–39.

N.N. (1899b): *Bükk-i útjelzések.* Erdély 7/5–7:39.

N.N. (1900): *Turista szépítő egyesületek alakítása.* Erdély 9/3:34.

N.N. (1903): *Az E.K.E. egy évi munkássága.* Erdély 12/7-9:100.

N.N. (1907): *Az Erdélyi Kárpát-Egyesület Árpád-ünnep.* Erdély 16/9-10:158.

N.N. (1908): *Egységes útjelzés.* Erdély 17/9-10:160–162.

N.N. (1909a): *Egyesületi élet.* Erdély 18/3–4:64.

- N.N. (1909b):** *A Szent János-kút.* Erdély 18/7–8:24–27.
- N.N. (1911a):** *Egyesületi élet.* Erdély 20/7:110.
- N.N. (1911b):** *Évi jelentés.* Erdély 20/12:192.
- N.N. (1912):** *Egyesületi élet.* Erdély 21/1:15.
- N.N. (1914):** *Évi jelentés* Erdély 23/1:10–12.
- N.N. (1917):** *Az E.K.E. munkaprogramja.* Erdély 26/1:5.
- N.N. (1932):** *Az EKE turistavezetői tanfolyama.* Erdély 29/3–4:45.
- N.N. (1933):** *Ezredik látogatás a Bükkön.* Keleti Újság 16/147-142: 9.
- N.N. (1939):** *Egyesületi élet.* Erdély 36/3:60.
- N.N. (1940a):** *Egyesületi élet.* Erdély 32/1-2:20.
- N.N. (1940b):** *A természetjárás háborús gondjai.* Erdély 37/5–6:80.
- N.N. (1940c):** *Hírek.* Erdély 37/11-12:184.
- N.N. (1941a):** *Hírek.* Erdély 38/9:140.
- N.N. (1941b):** *Egyesületi élet.* Erdély 38/2:31.
- N.N. (1941c):** *Hírek.* Erdély 38/7:97-112.
- N.N. (1941d):** *Hírek* Erdély 38/7-8:127.
- N.N. (1942):** *Hírek.* 39/3:47.
- N.N. (1943a):** *Kirándulások.* Erdély 40/5:80–81.
- N.N. (1943b):** *Titkári jelentés.* Erdély 40/12:181.
- N.N. (1945a):** *Hírek.* 42/1:15.
- N.N. (1945b):** *Hírek* 42/3-4:51-52.
- N.N. (1946a):** *Turistakalauz városunk környékéről.* Erdély 1946 Tavasz/1:20.
- N.N. (1946b):** *Kolozsvár környékének turista kalauza.* Erdély 43/3:10.
- Orosz Ferenc (1933):** *Cluj – Kolozsvári kalauz és címtár.* Concordia, Kolozsvár. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/16800/16897/16897.pdf>

Szinnyei József (1891–1914): Magyar írók élete és munkái. Elérhető: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/r-A2FE9/radnoti-dezso-A33F9/

Tanács József: *Messzelátó tornyunk felavatása.* Erdély 13/5-6:85-87.

Tímár Gábor, Lévai Pál, dr. Molnár Gábor, dr. Varga József (2004): *A második világháború német katonai térképeinek koordinátarendszere.* Elérhető: <https://static-cdn.arcanum.com/media/mapire/pub/gk200406.pdf>

Tulogdy János (1944): *Merza Gyula.* Erdély 41/1:2-4.

Tulogdy János (2016): Az önéletrajz. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 19: 128–145.

V.G. [Vámszer Géza] (1946): *Közgyűlésünk.* Erdély 43/1:8.

Vámszer Géza (1946): *Közgyűlésünk.* Erdély 43/1:1.

Vámszer Géza (1948): *Búcsú az ENKE-től.* Erdély 45/2:25-26.

Wolff Sándor (1945): *Az ENKE.* Erdély 42/1:5-8.

